

NETEISĖTU BŪDU GAUTŲ PAJAMŲ KONFISKAVIMAS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE: SIEKIAI IR REALYBĖ

Vytautas Piesliakas

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 584
Elektroninis paštas v.piesliakas@lat.lt

Pateikta 2011 m. kovo 30 d., parengta spausdinti 2011 m. birželio 9 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos 2010 m. gruodžio 2 d. įstatymo, kuriuo buvo pakeista Baudžiamojo kodekso 72 straipsnio „Turto konfiskavimas“ redakcija, be to, BK papildytas dviem naujais straipsniais – 72³ „Išplėstinis turto konfiskavimas“ ir 189¹ „Neteisėtas praturtėjimas“, – nuostatos. Analizuojamas naujos BK 72 straipsnio redakcijos nuostatos autorius vertina praktinio taikymo požūriu, aptaria turto konfiskavimo nuostatų raidą LR BK ir kitų valstybių įstatymuose bei keisti įstatymą paskatinusias taikymo problemas.

Straipsnyje analizuojama turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų praktika. Ji, autoriaus nuomone, iki šiol buvo labai skurdi. Teigiama, kad nusikalstamu būdu gautas turtas gana retai konfiskuojamas ir iš pačių nuteistųjų. Jo paprastai neieškoma, apsiribojama iš paskutinio nusikaltimo gauta turtine nauda, tai ką kalbėti apie trečiuosius asmenis. Taigi, šios įstatymo dalies pakeitimai, autoriaus nuomone, neturi didelės prasmės.

Analizuojama termino „išplėstinis turto konfiskavimas“ atsiradimas ir raida. Daugiau dėmesio skiriama BK 72³ straipsnio „Išplėstinis turto konfiskavimas“ nuostatų aiškinimui, kritiškai žvelgiant į naujo įstatymo galimybes siekti tų tikslų, dėl kurių įstatymas priimtas. Aptariamos išplėstinio turto konfiskavimo taikymo galimybės BK 3 straipsnio dėl baudžiamųjų įstatymų galiojimo laike šioje. Aiškinamos ir BK 189¹ straipsnio „Neteisėtas praturtėjimas“ nuostatos bei jų taikymo galimybės atsižvelgiant į BK 3 straipsnio nuostatas.

Reikšminiai žodžiai: turto konfiskavimas, išplėstinis turto konfiskavimas, neteisėtas praturtėjimas.

Įvadas į problemą

LR Seimui 2000 m. rugsėjo 26 d.¹ priėmus ir 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam LR baudžiamajam kodeksui iš esmės pasikeitė turto konfiskavimo samprata ir teisinis reguliavimas. Galiojant 1961 m. BK turto konfiskavimas buvo kriminalinė bausmė, o tiksliau – papildoma bausmė, taikoma greta laisvės atėmimo už sunkius nusikaltimus. Teismui paskyrus turto konfiskavimą buvo konfiskuojamas visas ar dalis turto, esančio nuteistojo asmenine nuosavybe. Nesvarbu, ar turtas buvo gautas iš nusikalstamos veikos, ar visai su ją nesusijęs. Antai teismas galėjo konfiskuoti už kyšininkavimą nuteistojo automobilį, nors jis jokio ryšio su kyšininkavimu neturėjo. Tai buvo gan rimta bausmė, pagal savo sunkumą nusileidžianti tik laisvės atėmimui, nes konfiskuotino turto dydis nebuvo ribojamas. Kitas dalykas, kad žmonės tuo laiku nebuvo labai turtingi, ir pradėjus vykdyti nuosprendį dažnai nebuvo ypatingai ką konfiskuoti.

1. Įstatymų dėl turto konfiskavimo raida ir teismų praktika

Tuo tarpu Europos valstybėse turto konfiskavimas buvo suprantamas kitaip². Daugelio Europos Sąjungos valstybių baudžiamojoje teisėje turto konfiskavimas buvo „pri-rištas“ prie nusikaltimo. Tai reiškė, kad konfiskuoti buvo galima tik tokį turtą, kuris atsirado iš nusikalstamos veikos ar buvo panaudotas jai padaryti. Lietuvoje anksčiau, kaip, beje, ir dabar, buvo madinga kopijuoti kitų valstybių įstatymų nuostatas. Todėl nenuostabu, kad ir Lietuvos naujo Baudžiamojo kodekso rengėjai perėmė kitų valstybių įstatymų nuostatas ir turto konfiskavimą pasiūlė laikyti ne bausme, o baudžiamojo poveikio priemone ir turto konfiskavimą „pririšo“ prie nusikaltimo, Baudžiamojo kodekso 72 straipsnyje įtvirtindami nuostatą, kad konfiskuotinas tik toks turtas, kuris buvo perduotas nusikaltimui daryti, panaudotas jį darant ar buvo nusikalstamos veikos rezultatas, t. y. iš nusikaltimo gautos neteisėtos pajamos³. Tokia turto konfiskavimo teisinė konstrukcija buvo labai logiška, juo labiau, kad ir Europos Tarybos konvencijos, priimtoms 1990–2000 m., orientavo valstybes nares į būtent tokią turto konfiskavimo sampratą⁴. Tokio dalyko kaip išplėstinis turto konfiskavimas nė vienos valstybės įstatymai tuo metu nežinojo.

1 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

2 Plačiau apie turto konfiskavimą kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose žr. Piesliakas, V. Turto konfiskavimas Vakarų valstybių baudžiamojoje teisėje. *Teisės problemos*. 1994, 3: 39–47. Taip pat Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 227–239.

3 Plačiau žr. Paužaitė, R. Turto konfiskavimo teisinės prigimties problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98): 20–28.

4 *European convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. Strasbourg, 1991.

Vertinant turto konfiskavimo taikymo praktiką Lietuvoje nuo 2003 m., t. y. nuo naujo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, iki 2010 m. gruodžio 2 d. įstatymo priėmimo, reikia konstatuoti, kad dažniausiai teismų buvo konfiskuojami nusikaltimo padarymo įrankiai ar priemonės, tačiau retai iš nusikaltimo gauta materialinė nauda. Reikalas tas, kad iš nusikaltėlio gauta nauda neretai buvo atimama teismui tenkinant nukentėjusiojo civilinį ieškinį, kuris ir buvo nukreipiamas į nusikalstamu būdu gautos naudos išieškojimą. Taigi turtiniuose nusikaltimuose turtas buvo konfiskuojamas tik tais atvejais, kai byloje nukentėjusieji nereiškė civilinių ieškinių⁵. Tačiau yra kita grupė nusikaltimų, vadinamieji „nusikaltimai be nukentėjusiųjų“: tai kontrabanda, su kyšininkavimu, narkotikų, ginklų prekyba, prostitucija, prekyba žmonėmis susiję nusikaltimai. Dažniausios teismų praktikoje „bylos be nukentėjusiųjų“, kuriose gali būti taikomas turto konfiskavimas, – kontrabandos bylos ir bylos, susijusios su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Abiejų kategorijų bylos paprastai kildavo tik tuo atveju, jei kontrabandininkai ar narkotikų prekeiviai būdavo sulaikomi nusikaltimo vietoje, t. y. kertant LR sieną arba gabenant ar realizuojant narkotines ar psichotropines medžiagas. Kontrabandininkai galėjo tikėtis, kad bus konfiskuotas kontrabandos dalykas, na, dar kontrabandos gabenimo priemonės, t. y. automobiliai. Kokį turtą kaltinamieji turi ir iš kur jis įgytas, ar valdomas turtas atitinka asmens gaunamas pajamas, niekas labai nesigilino, nes Baudžiamojo proceso kodeksas to ir nereikalavo. Taigi priimant nuosprendį byloje paprastai buvo apsiribojama tuo, kas užfiksuota nusikaltimo vietoje.

Nereikia manyti, kad neteisėtais būdais įgytas turtas iki šiol mūsų įstatymų buvo toleruojamas. Už veiksmus, dėl kurių 2010 m. rudenį buvo parengtos BK pataisos, mūsų įstatymai visada numatė sankcijas. Antai BK 72 straipsnis (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcijoje) numatė galimybę, o tiksliau net ir pareigą teismui visais atvejais konfiskuoti nusikalstamu būdu įgytą turtą, nusikaltimo įrankius, priemones. Tą numatė dar 1961 m. Baudžiamasis kodeksas. 1995 m. buvo padaryti esminiai pakeitimai tuo metu galiojusiame BK 35 straipsnyje „Turto konfiskavimas“ ir pirmą kartą įteisintas konfiskavimas turto, perduoto tretiesiems asmenims⁶. Be to, jau šiuo įstatymu buvo numatyta galimybė konfiskuoti tretiesiems asmenims perduotą turtą neatsižvelgiant į jo vertę. Kitas dalykas, kad turto konfiskavimo nuostatos, numatytos BK, buvo taikomos aiškiai nepakankamai, labai nedrąsiai ar iš viso turto konfiskavimas netaikomas, nors byloje aiškiai matyti, kad yra nusikalstamu būdu įgyto turto. Taigi, jei teismas netinkamai taiko įstatymą, nemato jo taikymo pagrindų, tai tokio dalyko jokiais naujais įstatymais neištaisysi.

5 Žr. Paužaitė, R. Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113): 58–64.

6 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 104-2325.

2. Naujos turto konfiskavimo įstatymo redakcijos esmė

Esant tokioms įstatymų nuostatomis ir praktinei situacijai, LR Prezidentė prakalbo apie poreikį keisti turto konfiskavimo nuostatas ir įvesti į Baudžiamąjį kodeksą papildomai „išplėstinį turto konfiskavimą“. Kalbos kalbomis nesibaigė. 2010 m. rudenį buvo pateiktas įstatymo projektas, kuris, 2010 m. gruodžio 2 d. LR Seimui priėmus įstatymą, tapo kūnu⁷.

Pirma, kas buvo padaryta, – nauju įstatymu pakeista Baudžiamojo kodekso 72 straipsnio „Turto konfiskavimas“ redakcijos dalis, reglamentavusi trečiųjų asmenų turto konfiskavimą. Jau originali 2000 m. BK 72 straipsnio redakcija numatė, kad turtą konfiskuoti galima ne tik iš asmenų, tiesiogiai nuteistų už nusikaltimo padarymą, bet ir iš trečiųjų asmenų, nepaisant to, ar jie nuteisti. Trečiaisiais asmenimis pagal BK 72 straipsnio 4 dalį buvo laikomi asmenys, kurie perdavė nusikaltėliui savo ar kitų asmenų turtą arba kuriems turtas buvo perduotas padarius nusikaltimą, nors pačiame nusikaltime jie nedalyvavo, apie rengiamą nusikaltimą nežinojo ir nebuvo nusikaltimo bendrininkai. **Jų arba jiems perduotas turtas galėjo būti iš jų konfiskuotas, jei jie žinojo arba turėjo ar galėjo žinoti, kad jų arba jiems perduotas turtas gali būti panaudotas ar yra gautas iš nusikalstamos veikos.** Nauja BK 72 straipsnio redakcija išplėtė sąrašą aplinkybių, kada kito fizinio ar juridinio asmens valdomas turtas gali būti konfiskuojamas, nepaisant to, ar tas asmuo nuteistas už Baudžiamojo kodekso uždraustos veikos padarymą. Be jau anksčiau galiojusios sąlygos dėl žinojimo ar galimybės žinoti apie turto nusikalstamą prigimtį, buvo papildomai nustatyta, kad iš trečiųjų asmenų konfiskuojamas turtas ir tada, jei 1) šis turtas jam buvo perleistas sudarius apsimestinį sandorį; 2) šis turtas jam buvo perleistas kaip kaltininko šeimos nariui ar artimajam giminaičiui; 3) šis turtas jam buvo perleistas kaip juridiniam asmeniui, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyviai, valdantys ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.), yra kaltininkas, jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai; 4) įgydamas šį turtą, jis arba juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas ėję ir teisę jam atstovauti, juridinio asmens vardu priimti sprendimus ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą turėję asmenys žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, kad šis turtas yra šio kodekso uždraustos veikos įrankis, priemonė ar rezultatas.

Paanalizavus turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų praktiką vienareikšmiškai galima daryti išvadą, kad ji iki šiol buvo labai skurdi. Bent jau šio straipsnio autoriui dar nė karto neteko susidurti su byla, kurioje būtų pritaikyta tokio pobūdžio sankcija. Kaip jau minėta, nusikalstamu būdu gautas turtas gana retai konfiskuojamas ir iš pačių nuteistųjų. Jo neieškoma, apsiribojama iš paskutinio nusikaltimo gauta turtine nauda, tai ką kalbėti apie trečiuosius asmenis. Taigi šios įstatymo dalies pakeitimai vargu ar turės didesnės reikšmės kovojant su neteisėtomis pajamomis. Labai svarbu, kad originali (2000 m.) turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų formuluotė bent kiek pradėtų veikti, o kur dar gausybė nelabai aiškių įstatymo nuostatų. Autoriaus nuomone, kol rimi nusikaltėliai,

7 Baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72(3), 189(1) straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 145-7439.

praturtėję iš nusikalstamų veikų, patys nebus patraukiami baudžiamajon atsakomybėn, kol nebus nustatinėjamas jų turimas turtas ir jo kilmė, tol nebus prasmės kalbėti apie trečiuosius asmenis, dėl kurių turto konfiskavimo įstatymų leidėjas taip išgyvena ir eikvoja jėgas.

Taigi BK 72 straipsnio pakeitimų esmė tik ta, kad nustatyta daugiau sąlygų, kurioms esant teismas privalo konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų. Bet kadangi ir esant mažiau sąlygų turtas iš trečiųjų asmenų itin retai buvo konfiskuojamas, numačius daugiau sąlygų turto konfiskavimo atvejų tikrai nepadaugės, juo labiau kad tos sąlygos, autoriaus nuomone, vargu ar iki šiol pasitaikė praktikoje.

Įdomiausia naujoje įstatymo redakcijoje yra nuostata, įtvirtinanti, kad sprendžiant dėl turto konfiskavimo iš trečiųjų asmenų, kai šis turtas jiems buvo perleistas sudarius apsimestinį sandorį ar perleistas kaip kaltininko šeimos nariui ar artimajam giminaičiui; kaip juridiniam asmeniui, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyviai, valdantys ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.), yra kaltininkas, jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai, **nereikalaujama, kad asmuo, įgijęs turtą, bent jau turėtų supratimą apie savo neteisėtą veikimą. Taigi asmens kaltės klausimas iš viso išbraukiamas, o tai iš karto kelia šių įstatymo nuostatų konstitucingumo klausimą.**

Kalbant apie turto konfiskavimą iš trečiųjų asmenų reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad projekto rengėjai galėjo pasinaudoti bent Baudžiamąjame kodekse projekte pateiktomis formulotėmis. Vyriausybei 1998 m. pateiktame BK projekte, be dviejų sąlygų, kurios vėliau tapo kūnu (turtas buvo suteiktas nusikalstamai veikai padaryti, panaudotas darant nusikalstamą veiką), buvo suformuluotos tokios sąlygos: turtas tretiesiems asmenims buvo kaltininko padovanotas ar perleistas nepateisinamai pigiai arba įgydami turtą jie žinojo ar turėjo ir galėjo numanyti, jog jiems bet kokia forma perduotas turtas, pinigai ar už juos įgytas turtas gautas iš nusikalstamos veiklos. Projekte, kurį rengė geriausi specialistai teisininkai, suformuluotos sąlygos geriau atspindėjo turto perleidimo praktiką negu naujos nuostatos, kurių terminologija, pavyzdžiui, apsimestinis sandoris, sunkiai įrodoma.

3. Išplėstinis turto konfiskavimas

Dabar pakalbėkime apie išplėstinį turto konfiskavimą. Išplėstinio turto konfiskavimo samprata atsirado palyginti neseniai. Vokietija buvo viena pirmųjų valstybių, savo Baudžiamajame kodekse įvedusi straipsnį „Erweiterte Verfall“⁸ (Išplėstinis turto konfiskavimas). 1992 m. įstatymu Vokietijos baudžiamasis kodeksas buvo papildytas 73^d straipsniu, kuris numatė baudžiamąjį poveikio priemonę, kuri pavadinta „išplėstinis turto konfiskavimas“ (Erweiterte Verfall-vok)⁹. Pagal Vokietijos įstatymus paminėta poveikio priemonė galėjo būti taikoma tik padarius nusikaltimus, susijusius su organizuotu nusikalstamumu, kaip antai organizuotos vagystės, nusikalstamu būdu gauto

8 Strafgesetzbuch [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-15]. <www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

9 Bundesgesetzblatt I. S. 1302 von 1992.

turto supirkimas ir pan. Vokietijos BK 73^d straipsnio 1 d. numatė, kad teismas taip pat gali paskirti pas vykdytoją, kurstytoją ar padėjėją rastų daiktų konfiskavimą, jei galima manyti, kad šie daiktai buvo įgyti ar panaudoti padarant neteisėtą veiką. Turtas konfiskuojamas taip pat ir tuo atveju, jei šiuo metu šie asmenys turto neturi ar nevaldo, jei turtas gautas iš nusikalstamos veikos ar panaudotas jai padaryti¹⁰. Įvedus šią naują normą iškilo galimybė konfiskuoti nusikaltėlio turtą, ypač grynus pinigus, kurie buvo rasti pas nusikaltėlį ir kuriems pateisinti asmuo neturi jokių legalių dokumentų. Tokiais atvejais teismas gali priėti prie išvados, kad šis turtas įgytas iš nusikalstamos veiklos¹¹. Išplėstinės turto konfiskacijos dalyku gali būti nusikaltėlių ir jų bendrininkų turtas, dėl kurio yra pagrindas manyti, kad jis buvo panaudotas ar įgytas padarius nusikaltimą. Kitaip negu paprastos turto konfiskacijos, numatytos Vokietijos BK 73 straipsnyje, atveju, išplėstinis konfiskavimas gali būti taikomas, kai negalima padaryti vienareikšmės išvados, kad turtas tiesiogiai ar netiesiogiai įgytas nusikalstamu būdu, tačiau yra pagrindas taip manyti. Šiuo atveju gali būti konfiskuojami visi nuteistojo valdyme esantys daiktai arba kitoks turtas, kuris, tikėtina, įgytas nusikalstamu būdu, ir nebūtinai iš to nusikaltimo, dėl kurio konkrečiu atveju asmuo yra nuteistas, pavyzdžiui, tai gali būti turtas, įgytas padarius nusikaltimą, dėl kurio suėjo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygos. Taikant išplėstinę turto konfiskaciją, konfiskuojamas taip pat turtas, įgytas už pinigus, gautus padarius nusikaltimą (namas, nupirktas už pinigus, dėl kurių yra pagrindas manyti, kad jie gauti iš prekybos narkotikais)¹². **Esminė Vokietijos BK straipsnio dėl išplėstinės turto konfiskacijos naujovė buvo ta, kad nereikėjo negiūtinai pagal visas proceso taisykles įrodyti, kad turtas įgytas iš nusikalstamos veikos.** Pakako teismui padaryti tikėtiną išvadą dėl turto įgijimo šaltinių, ir jis turėjo teisę nuteisdamas kaltininką taikyti turto konfiskavimą. Pagal Vokietijos įstatymą dėl išplėstinės turto konfiskacijos įrodinėjimo našta, kad turtas įgytas ne iš nusikalstamos veiklos, o teisėtai, gulė ant kaltininko pečių. Tačiau reikia pažymėti, kad tokia įstatymo nuostata kėlė prieštaravimų. Prieš dešimtį metų Vokietijoje vyko aštri diskusija dėl to, ar įrodinėjimo naštos perkėlimas teisiama jam taikant išplėstinę turto konfiskaciją atitinka konstitucijos nuostatas¹³.

Kažką panašaus buvo bandoma daryti ir Lietuvoje dar praeito amžiaus paskutiniame dešimtmetyje, o tiksliau 1995 m. gruodžio 20 d. Seimas priėmė įstatymą „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“, kuriuo iš esmės pakeitė turto konfiskavimo sampratą. Turto konfiskavimas buvo apibrėžtas kaip priverstinis neatlygintinis paėmimas valstybės nuosavybėn viso ar dalies turto, kuris yra asmeninė nuteistojo nuosavybė, arba turto, kuris yra perduotas valdyti kitiems asmenims, tačiau gautas nusikalstamu būdu. Įstatyme pirmą kartą buvo nustatyta galimybė konfiskuoti ne tik kaltininko, bet ir tretiesiems asmenims perduotą turtą. Kitiems fiziniams ar

10 Strafgesetzbuch, *supra* note 8.

11 Jescheck, H. H.; Weigend, Th. *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 5 Aufl. Berlin, 1996, s. 793.

12 Lammich, S. Kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės Vokietijoje. *Jurisprudencija*. 1999, 13(5): 53.

13 *Ibid.*

juridiniams asmenims padovanotas ar kitaip perduotas turtas konfiskuojamas, jeigu šie asmenys žinojo ar turėjo ir galėjo numatyti, jog jiems bet kuria forma perduotas turtas yra gautas nusikalstamu būdu. Be to, buvo priimta dar viena reikšminga nuostata, kad **taikant turto konfiskavimą asmeniui, nuteistam už nusikaltimą, numatytą šio straipsnio pirmoje dalyje, laikoma, kad visas per nusikalstamos veiklos laikotarpį įgytas ar pas kaltininką esantis ar kitiems asmenims perduotas turtas yra gautas nusikalstamu būdu**¹⁴.

Parengtame 1998 m. naujo LR baudžiamojo kodekso projekto 55 straipsnio „Turto konfiskavimas“ 5 dalyje buvo numatyta tokia nuostata: „Taikant turto konfiskavimą asmeniui, nuteistam už nusikalstamo susivienijimo organizavimą ar dalyvavimą jame (BK ... str.), nusikaltimus, susijusius su narkotikais (BK ... str.), už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus nuosavybei (BK... str.), kyšio ar dovanos priėmimą (BK... str.), kontrabandą, nelegalių migrantų gabenimą, prekybą ginklais, sąvadavimą prostitucijai **laikoma, kad visas per nusikalstamos veiklos laikotarpį ir dvejus metus po to įgytas ir pas kaltininką esantis ar kitiems asmenims perduotas turtas yra gautas iš nusikalstamos veiklos.**“ Taigi, toks turtas konfiskuotinas. Tačiau ši nuostata po svarstymo Vyriausybėje buvo pašalinta iš projekto. Kaip dabar pasirodė, be reikalo. Taigi mes jau pakankamai seniai – ne dabar, o būtent tada, kai tai buvo itin aktualu, galėjome turėti tokį ginklą prieš organizuotą nusikalstamumą, net neįvardydami jo skambiais žodžiais „išplėstinis turto konfiskavimas“. Juk išplėstinis turto konfiskavimas yra tas pats turto konfiskavimas ir visiškai galima buvo apsieti be žodžių „išplėstinis“ ir be Baudžiamojo kodekso darkymo, kai dėl vieno žodžio „išplėstinis“ keičiami dešimtys Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodekso straipsnių, kaip buvo padaryta 2010 m. pabaigoje.

Dabar paanalizuokime Lietuvos baudžiamojo kodekso naujovę – BK 72³ straipsnį, kuris įvedė sąvoką „išplėstinis turto konfiskavimas“. BK 72³ straipsnis „Išplėstinis turto konfiskavimas“ nustato, kad **išplėstinis turto konfiskavimas yra kaltininko turto ar jo dalies, neproporcingos kaltininko teisėtoms pajamoms, paėmimas valstybės nuosavybėn, kai yra pagrindas manyti, kad turtas gautas nusikalstamu būdu.** Taigi, apie išplėstinio turto konfiskavimo taikymą galima kalbėti: 1. jei asmuo teismo teisiamas už padarytą apysunkį, sunkų arba labai sunkų tyčinį nusikaltimą. Be to, reikalaujama, kad savo pobūdžiu tai būtų turtinio pobūdžio nusikaltimas, t. y. nusikaltimas, iš kurio jis turėjo ar galėjo turėti turtinės naudos; 2. tiriant bylą nustatoma, kad jis turi turto, kurio byloje negali pagrįsti teisėtomis pajamomis; 3. turtas įgytas uždraustos veikos padarymo metu, po jos padarymo arba per penkerius metus iki jos padarymo; 4. Be to, viena iš sąlygų, kad įgyto turto vertė neatitinka kaltininko teisėtų pajamų, ir šis skirtumas viršija 250 MGL dydžio sumą, arba per šiame punkte nurodytą laikotarpį kitiems asmenims yra perleidęs tokio turto. Bet to dar nepakanka, kad būtų galima taikyti išplėstinį turto konfiskavimą. Svarbu, kad yra pagrindas manyti, jog turimas turtas

14 Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 104-2325.

ar jo dalis gauta nusikalstamu būdu. **Ką reiškia „yra pagrindas manyti“ ir „nusikalstamu būdu“?** Tai nėra abstrakti išvada. Ji papratai gali būti pagrindžiama nauda, gauta iš nusikaltimo, dėl kurio asmuo teisiamas byloje, arba nauda, gauta dėl anksčiau padarytų nusikaltimų, dėl kurių asmuo buvo nuteistas ankstesniais nuosprendžiais, o ne abstrakčiais pamąstymais.

Kartu atkreiptinas dėmesys, kad BK 72³ straipsnio 3 dalies nuostata, pagal kurią išplėstinis turto konfiskavimas gali būti taikomas turtui, perleistam kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui, yra kažkokio nesusipratimo rezultatas. BK 72³ straipsnio 3 dalyje pasakyta, kad kitiems asmenims perleistas turtas iš šio asmens konfiskuojamas, jeigu yra bent vienas iš šių pagrindų: 1) turtas perleistas sudarius apsimestinių sandorį; 2) turtas perleistas kaltininko šeimos nariams arba artimiesiems giminaičiams; 3) turtas perleistas juridiniam asmeniui, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyviai, valdantys ne mažiau kaip penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.), yra kaltininkas, jo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai; 4) asmuo, kuriam perleistas turtas, arba juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas ėję ir teisę jam atstovauti, juridinio asmens vardu priimti sprendimus ar kontroliuoti juridinio asmens veiklą turėję asmenys žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, kad šis turtas įgytas nusikalstamu būdu ar neteisėtomis kaltininko lėšomis. Šie pagrindai yra analogiški BK 72 straipsnyje nustatytiems pagrindams. Kad būtų galima konfiskuoti turtą, perleistą tretiesiems asmenims, pakanka pasiremti BK 72 straipsnio nuostatomis. Iš viso nesuprantama, kaip išplėstinis turto konfiskavimas gali būti taikomas tretiesiems asmenims. Juk įstatymas skirtas asmenims, padariusiems sunkų ar apysunkį nusikaltimą. Gal kas galėtų sumodeliuoti tokią situaciją? Pažiūrėtume, kas išeitų. Išplėstinė turto konfiskacija iš trečiųjų asmenų negalima, nes ne jie nuteisti už nusikaltimą ir ne dėl jų įgyto turto pagrindimo keliamas klausimas byloje. Jiems gali būti taikomas paprastas turto konfiskavimas arba jie traukiami baudžiamajon atsakomybėn pagal BK 189¹ straipsnį.

4. Išplėstinis turto konfiskavimas Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio šviesoje

Išplėstinio turto konfiskavimo sąlygos suformuluotos aiškiai ir nepriekaištingai. Tačiau nereikia tikėtis, kad teismai tuoj pat ims taikyti išplėstinio turto konfiskavimo nuostatas. Reikalas tas, kad BK 3 straipsnio 4 dalis, kurioje įtvirtinta nuostata, kad skiriamos tos baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės bei priverčiamosios medicinos priemonės, kurias numato teismo sprendimo priėmimo metu galiojantis baudžiamasis įstatymas, papildyta teiginiu, kad **„išplėstinis turto konfiskavimas skiriamas tik tuo atveju, jeigu jis numatytas šio kodekso uždraustos veikos padarymo metu galiojusiame baudžiamajame įstatyme“**.

Nuo to, kaip bus aiškinama ši nuostata, labai priklausys įstatymo likimas. **Pagrindinis klausimas, ar išplėstinis turto konfiskavimas taikomas veikoms, padarytoms įsigaliojus įstatymui, ar turtui, įgytam įsigaliojus įstatymui?** Juk nusikaltimas, pavyzdžiui, kontrabanda, gali būti padaromas jau galiojant įstatymo dėl išplėstinio turto

konfiskavimo nuostatoms, tačiau ikiteisminio tyrimo metu nustatoma, kad niekur oficialiai nedarantis kaltinamasis įsigijo 1 000 000 litų vertės namą prieš trejus metus iki nusikaltimo, dėl kurio vyksta teisminis bylos nagrinėjimas, padarymo. Ar priimant apkaltinamąjį nuosprendį teismas turės teisę pasiremdamas BK 72³ straipsniu konfiskuoti namą, jei kaltininkas negalės pagrįsti jam įsigyti gautų lėšų? Pastaruoju metu žiniasklaidoje peršama mintis, kad teismas negalės tokioje byloje konfiskuoti namo, nes jis įsigytas iki įstatymo priėmimo¹⁵. Mūsų manymu, toks įstatymo aiškinimas yra iš principo neteisingas ir nukreiptas į įstatymo nuostatų devalvaciją. Iš minėtų aiškinimų plaukia, kad įstatymas dėl išplėstinio turto konfiskavimo dar bent penkerius metus negalios, neteisėtai įgytas turtas negalės būti konfiskuotas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad, pagal BK 3 straipsnio 4 dalies nuostatą, svarbu, kad **turto konfiskavimas, taip pat ir išplėstinis, numatytas šio kodekso uždraustos veikos padarymo metu galiojusiame baudžiamajame įstatyme. Taigi svarbu, kad nusikaltimo padarymo metu įstatymas dėl išplėstinio turto konfiskavimo būtų įsigaliojęs. Taigi, įstatymo galiojimas susietas tik su nusikaltimo padarymo, o ne turto įgijimo laiku. Išvada: turtas, įgytas iki įstatymo dėl išplėstinio turto konfiskavimo įsigaliojimo, gali ir turi būti konfiskuojamas, jei pats nusikaltimas padarytas įsigaliojus įstatymui dėl išplėstinio turto konfiskavimo.** Tačiau Seime buvo padaryta viskas, kad neteisėtai praturtėjusieji išsaugotų savo nusikalstamu būdu užvaldytus turtus. Kad kritimas nebūtų labai skausmingas, jiems Seimas padėjo minkštą pagalvėlę po užpakaliu. Tą pačią dieną buvo priimtas įstatymas dėl minimo įstatymo įgyvendinimo, kuriame tiesiai pasakyta, kad Baudžiamojo kodekso 72³ straipsnyje numatytas **išplėstinis turto konfiskavimas taikomas tik turtui, kurį baudžiamajame įstatyme uždraustą veiką padaręs asmuo įgijo po šio įstatymo įsigaliojimo.** Taigi įstatymas yra, ir jo nėra. BK 3 straipsnio 4 dalis sako, kad turtą konfiskuoti galima, įstatymas dėl įstatymo įgyvendinimo, kad turto konfiskuoti negalima. Tada įstatymo taikymas nukeliamas penkeriems metams.

5. Bauda ir turtinė bauda

Pažymėtina, kad 1992 m. Vokietijoje buvo padarytas daug efektyvesnis negu išplėstinis turto konfiskavimas įstatymų pakeitimas. Tais metais Vokietijos baudžiamasis kodeksas buvo papildomas 43^a straipsniu, numatant Baudžiamojo kodekso 43^a straipsnyje naują bausmę – „turtinę baudą“ (*vok.* Vermogenstrafe). Šiame straipsnyje buvo numatyta, kad teismas, už tam tikrus nusikaltimus paskirdamas laisvės atėmimą iki gyvos galvos ar laisvės atėmimą daugiau kaip dvejiems metams, gali paskirti ir piniginę baudą, kurios dydis siekia iki viso nuteistojo valdomo turto vertės¹⁶. Ši įstatymų pataisa taip pat skirta kovai su organizuotu nusikalstamumu. Turto bausmė (*Vermogenstrafe*) buvo

15 Žr., pvz., Gutauskas, A. Išplėstinis turto konfiskavimas – stebėtinai radikali reforma [interaktyvus]. Infolex, 2010 12 21 [žiūrėta 2011-02-19]. <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=44819>>.

16 Bundesgesetzblatt I. S. 1302 von 1992.

skirta paimti nusikalstamu būdu gautą turtą ir taip nubausti kaltininką. Ši bausmė gali būti skirta tik padarius tam tikrus įstatyme numatytus nusikaltimus, kaip antai prekyba narkotikais, ginklais, žmonėmis, pinigų padirbinėjimas ir panašiai. Turto bausmės dydis gali prilygti nusikaltėlio turimo turto vertei. Turto bausmės dydis praktiškai turi priklausyti nuo kaltininko kaltės dydžio. Tiesa, reikia pažymėti, kad dalies Vokietijos baudžiamosios teisės mokslininkų ši bausmė, kaip ir išplėstinis turto konfiskavimas, buvo griežtai kritikuojama. Teigiama, kad ši sankcija leidžia konstitucijos uždraustą turto konfiskaciją. Abi sankcijos plačiai kritikuojamos Vokietijos teisinėje spaudoje ir dėl jų atitikties konstitucijos principams. Kritikai teigia, kad išplėstinė konfiskacija pažeidžia kelis baudžiamojo proceso principus. 1998 m. pradžioje Vokietijos Bundestage valdančioji koalicija ir opozicija susitarė tobulinti kovos su organizuotu nusikalstamumu teisinę bazę siekiant didinti baudžiamųjų teisinių poveikio priemonių efektyvumą. Tačiau ir Vokietijos aukščiausiasis, ir konstitucinis teismai pasisakė, kad ši sankcija neprieštarauja konstitucijai. Pažymėtina, kad dalis mokslininkų teigia, kad turto bausmė yra svetimkūnis Vokietijos teisės sistemoje¹⁷, ir turi būti panaikinta¹⁸.

Lietuvoje nusikalstamu būdu įgytam turtui paimti net nereikėtų įvedinėti naujos bausmės rūšies, kuri būtų analogiška turto bausmei Vokietijos baudžiamajame kodekse. Mūsų Baudžiamasis kodeksas numato baudą kaip vieną iš kriminalinių bausmių. Deja, 2000 m. Baudžiamajame kodekse nepamatuotai buvo atsisakyta papildomų bausmių. Taigi, bauda pagal galiojantį BK gali būti paskirta tik kaip pagrindinė ir vienintelė bausmė. Aišku, už sunkius nusikaltimus skirti vien tik baudą būtų nelogiška ir nesuprantama. Juolab kad BK 55 ir 56 straipsnių nuostatos nustato, kad už sunkius nusikaltimus bei recidyvistui kaltininkui turi būti skiriama laisvės atėmimo bausmė. Paprastai tik tokia bausmė ir numatyta BK sankcijose už sunkius nusikaltimus. Laisvės atėmimu, deja, turtinio pagrindo iš nusikaltėlių rankų neišmuši. Taigi nėra galimybės suduoti nusikaltėliui turtinį smūgį. Tokiomis įstatymų nuostatomis mes patys save baudžiame. **Tačiau niekas nedrįsta pasiūlyti atkurti papildomas bausmes, kurios buvo pakankamai efektyvios galiojant 1961 m. Baudžiamajam kodeksui. Tik klausimas, kodėl? Gal sąmoningai, turint tikslą, kad turtas liktų nusikaltėlių rankose.**

6. Neteisėtas praturtėjimas

Kartu su turto konfiskavimo straipsnio pakeitimu bei straipsnio dėl išplėstinio turto konfiskavimo įvedimu LR baudžiamajame kodekse atsirado dar vienas straipsnis – 189¹ straipsnis „Neteisėtas praturtėjimas“. Šio straipsnio 1 dalis nustato, kad tas, kas turėjo nuosavybės teise didesnės negu 500 MGL vertės turtą, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Straipsnio 2 dalis nustato, kad šio straipsnio 1 dalyje nurodytą turtą iš trečiųjų asmenų perėmęs asmuo nuo baudžiamosios

17 Schonke, Sc. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. Munchen, 1997, s. 624.

18 Jescheck, H. H.; Weigend, Th., *supra* note 11, s. 778.

atsakomybės už neteisėtą praturtėjimą atleidžiamas, jeigu jis iki pranešimo apie įtarimą įteikimo apie tai pranešė teisėsaugos institucijoms ir aktyviai bendradarbiavo nustatant šio turto kilmę. BK 190 straipsnio „Turto vertės išaiškinimas“ 2 dalis teigia, kad šio skyriaus 189¹ straipsnyje nurodytos teisėtos pajamos yra iš teisės aktų neuždraustos veiklos gautos pajamos, nesvarbu, ar jos buvo apskaitytos teisės aktų nustatyta tvarka, ar ne.

Taigi pagal šią naują nusikaltimu laikomas negalėjimas dokumentais pagrįsti turimo turto. Bet papildomai reikalaujama, kad asmuo (kaltininkas) žinotų arba turėtų ir galėtų žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Pirmą įstatymo dalis yra pakankami aiški, bet, prijungus antrą sakinio dalį, tampa visiškai tamsu. Ką reiškia „turėjimas ir galėjimas žinoti“, kaip ši aplinkybė, susijusi su kaltės forma ir turiniu, gali būti įrodinėjama, visiškai neaišku. Įdomu būtų, kad tokio įstatymo kūrėjai paaiškintų, kaip tai atrodytų praktikoje. Bijau, kad ir šis įstatymas skirtas žmonėms nuraminti, o ne kovai su nusikalstamumu. Bijau, kad jis tokios redakcijos daugiau skirtas ataskaitoms Europos Sąjungos institucijoms. Manau, šis įstatymas iš anksto pasmerktas merdėti, nepaisant 2010 m. gruodžio 2 d. įstatymo 7 straipsnio („Įstatymo įgyvendinimas“) nuostatos, kad pagal Baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnį baudžiamojon atsakomybėn **traukiami tik asmenys, kurie Baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnyje nustatytus požymius atitinkantį turtą turi įsigaliojus šiam įstatymui**. Taigi pagal BK 189¹ straipsnį svarbu, kad nusikaltimo padarymo dieną asmuo **turtą turi**. Kada įsigijo, jau nesvarbu. Tik kodėl tada dėl išplėstinio turto konfiskavimo taikymo ši aplinkybė aiškinama atvirkščiai. Tai lieka paslaptimi.

Išvados

Svarbiausia sąlyga turto konfiskavimo nuostatų taikymui – nusikaltimus padariusių asmenų išaiškinimas, tinkamas bylų ištyrimas ir jų perdavimas teismui. O to labiausiai pasigendama, kai iškyla klausimas, kodėl įstatymas yra, o nuteitųjų nėra. Įstatymų leidėjai laužo galvas, kaip tobulinti įstatymą, nors esmė dažniausiai yra ne įstatymo netobulumas, o praktikos netobulumas. Juk daug lengviau ištirti bylą dėl vagystės iš buto ar automobilio negu didelę organizuotos grupės daromų nusikaltimų virtinę, kurioje dar papildomai reikia nustatinėti turto įsigijimo teisėtumą.

Kartu norisi pažymėti, kad kova su neteisėtomis pajamomis tai ne tik Baudžiamojo kodekso reikalas. Yra ir kiti įstatymai, kurie padeda kontroliuoti asmenų turtą. Anksčiau galiojo brangaus turto įsigijimo deklaravimo reikalavimas, kuris sudarė bazę ir sąlygas teisėsaugos institucijoms vertinti kaltininko turimą turtą ir jo įsigijimo šalinius bei spręsti dėl įsigijimo teisėtumo. Deja, kiek pagyvenęs šis teisės aktas apie 2000 m. buvo panaikintas. Klausimas, kodėl, kam tai buvo naudinga? Ko gero, tai ir liks paslaptimi, jei koks nors drąsuolis, prisidėjęs ar dalyvavęs šioje negražioje veikloje, neišdrįs apie tai prabilti.

Autoriaus nuomone, nepaisant gerų norų, šiuos įstatymus, ir Prezidentės pateiktą, ir Seimo priimtą įstatymo redakciją, galima laikyti šūviu į pasirinktą žmonių grupę tuščiais šoviniais, t. y. bandymu nuraminti visuomenę.

Literatūra

- Bundesgesetzblatt I. S. 1302 von 1992.
European convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Strasbourg, 1991.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 104-2325.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 72³, 189¹ straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 145-7439.
- Jescheck, H. H.; Weigend, Th. *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 5 Aufl. Berlin, 1996.
- Gutauskas, A. Išplėstinis turto konfiskavimas – stebėtinai radikali reforma [interaktyvus]. Infolex, 2010 12 21 [žiūrėta 2011-02-19]. <<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?Tema=50&str=44819>>.
- Lammich, S. Kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės Vokietijoje. *Jurisprudencija*. 1999, 13(5).
- Paužaitė, R. Turto konfiskavimo teisinės priegimties problemos. *Jurisprudencija*. 2007, 8(98).
- Paužaitė, R. Turto konfiskavimo ir nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo santykis. *Jurisprudencija*. 2008, 11(113).
- Piesliakas, V. Turto konfiskavimas Vakarų valstybių baudžiamojoje teisėje. *Teisės problemos*. 1994, 3.
- Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
- Schonke, S. *Strafgesetzbuch. Kommentar*. München, 1997.
- Strafgesetzbuch [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-14]. <www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

CONFISCATION OF THE PROCEEDS OF UNLAWFUL BEHAVIOUR: PURPOSES AND REALITY

Vytautas Piesliakas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The author tries to explore several new amendments to the penal code of Lithuania, made by the Law on 2 December 2010. The first amendment concerns article 72 of the Penal code of Lithuania (confiscation of property). Prior to the year 2003, confiscation of property implied the right of the court to confiscate any property in possession of the sentenced person. However the Penal code of 2003 set up a new concept of confiscation: just proceeds of the crime or objects intended to be used in committing a crime should be confiscated. However practice was very poor. New law aimed at boosting practice of confiscation, particularly from third persons, to whom usually the offender transfers property.*

Previous wording of the law provided for that the property should be confiscated from the third person just in case the person knew or could know that the property that he possesses is from a crime. The law of 2010 added new alternative conditions.

The Law of 2 December 2010 established new article 72³ Extended confiscation (*erweiterte Verfall* in German) to the Penal code. Extended confiscation should be applied when a person commits a crime punishable with imprisonment for more than six years. In addition, he possesses property acquired up to five years before committing the crime, or after committing crime and the value of the property is inadequate to the lawful incomes of the person and the difference is more than 32500 Litas or 9400 Euro. The person cannot justify the lawfulness of the acquisition the property.

The author makes the explanation of the provision of the law and finds weak points of the law.

Also attention is paid to the fact that the law also provides that only property that was acquired after the law came into force should be confiscated. The author considers this provision as not justified.

The new amendments are criticized and presented as a good example provisions of Penal code of Germany on *Vermögensstrafe* (Property punishment) provided for in article 43^a Penal code of Germany.

The last amendment added to Penal Code by the Law on 2 December 2010 was new article 189¹ of Unlawful enrichment. The article provides for that a person who possesses property of value of more than 65000 Litas (18840 Euro) knowing that this property could not be acquired by lawful income, should be punished with a fine, arrest or deprivation of liberty up to four years. According to the novelty, a person is considered as committing a crime if he cannot justify the lawfulness of the acquisition of the property he possesses. In addition the law requires that a person knows that their property cannot be acquired by lawful means.

Article 7 of abovementioned law provides for that a person who possesses the property after the law comes into force is liable. No matter when the property is acquired.

Keywords: *confiscation, expanded confiscation, unlawful enrichment.*

Vytautas Piesliakas, Mykolo Romerio universiteto Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji politika, kaltės problemos, bausmės skyrimo problemos teismų praktikoje.

Vytautas Piesliakas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, professor, Research interests: criminal policy, problems of guilt, problems of determining the penalty in courts practice.

